

Preek Witte Donderdag 2020 Bonhoeffer

Lieve mensen, lieve gemeente,

Het is vandaag 9 april 2020 precies 75 jaar geleden dat de Duitse lutherse predikant en theoloog Dietrich Bonhoeffer werd geëxecuteerd door de Nazi's.

Vlak voor het einde van de oorlog.

Wie was Dietrich Bonhoeffer?

Hij werd in 1906 in Duitslang geboren in een gegoede familie.

Zijn vader was psychiater en zijn moeder onderwijzeres.

Het gezin was wat wij tegenwoordig randkerkelijk noemen.

Toch koos Dietrich ervoor om theologie te gaan studeren.

Wanneer zijn broers zeggen dat de kerk achterhaald is dan stelt Dietrich daar met enige bravoure tegenover: "Dan zal ik de kerk juist gaan hervormen."

Achteraf bezien is dat ook wat hij gedaan heeft.

Op jonge leeftijd verhuist hij naar Berlijn en daar promoveert hij, 21-jaar oud, op de sociologie van de kerk.

De kerk, vond hij, moet een gemeenschap van heiligen zijn.

Niet alleen een plek waar over Christus wordt gesproken, maar juist een plek waar het geloof in God en Jezus handen en voeten krijgt.

De kerk moet het lichaam van Christus zijn.

Tijdens een studie in New York komt Bonhoeffer in aanraking met de social gospel, het sociale evangelie, in de arme, zwarte wijk Harlem.

De saamhorigheid in de zwarte geloofsgemeenschap van de Baptistenkerk in Harlem tegen de achtergrond van uitsluiting en racisme, maakt diepe indruk op hem.

Op dat moment begrijpt hij dat het evangelie ook wat te zeggen heeft voor het leven op straat.

Dietrich Bonhoeffer speelde een belangrijke rol in de internationale oecumene.

Preek Witte Donderdag 2020 Bonhoeffer

Alleen in oecumenisch verband, zegt hij, kan de kerk van Christus bereiken wat een enkel christen of een enkele kerk niet kan: nl. de wereld de wapens uit handen slaan, de oorlog verbieden en zó spreken dat de wereld het woord van vrede hoort.

Daarnaast is hij één van de vooraanstaande figuren van de Bekennende Kirche.

De Bekennende Kirche werd gevormd door een aantal kerken in Duitsland die zich kritisch opstelden tegenover de nazi's.

Waar de reguliere Duitse kerk meeging in de nazipropaganda, verzette de Bekennende Kirche zich hier fel tegen.

Bonhoeffers leven en werk staan continu in verhouding tot Hitlers nationaal-socialisme.

Via zijn familie raakt hij betrokken bij het verzet en kwam hij in contact met een aantal hoge officieren die het naziregime omver wilden gooien. In april 1943 wordt hij gearresteerd nadat ontdekt was dat via hem geld werd gegeven aan Joden om naar Zwitserland te vluchten.

Na de mislukte aanslag op Hitler op 20 juli 1944 kwam zijn betrokkenheid met de groep officieren aan het licht en werd hij ter dood veroordeeld.

Kort voor het einde van de oorlog werd hij ter dood gebracht.

Lange tijd heeft hij gevangen gezeten in de gevangenis van Tegel en daar is zijn poëzie tot stand gekomen.

In deze gevangenis periode schreef hij vooral ook veel brieven aan zijn vriend Eberhard Bethge en aan zijn verloofde Maria von Wedemeyer.

De brieven werden naar buiten gesmokkeld om de censuur te omzeilen en zij geven een indruk van Bonhoeffers miserabele gevangenisleven.

In het nu volgende gedicht "Wie ben ik" geschreven in juni 1944 lezen we van zijn worsteling tussen depressies, innerlijke kracht en het door God gekend zijn.

Wie ben ik? Ze zeggen me vaak:

je treedt uit je cel
rustig blij en zeker
als een burchtheer uit zijn slot.

Wie ben ik? Ze zeggen me vaak:

je spreekt met de bewakers
vrij rechtuit en vriendelijk
als was je hun heer

Wie ben ik? Ze zeggen me ook:

je draagt je zwarte dagen
evenwichtig en waardig
als iemand die gewend is te overwinnen.

Ben ik werkelijk wat anderen van mij zeggen?

Of ben ik alleen wat ik weet van mijzelf:

onrustig vol heimwee, ziek als een gekooide vogel
snakkend naar lucht als werd ik gewurgd
hongerend naar kleuren naar bloemen en vogels
dorstend naar een woord naar een mens dichtbij
trillend van woede om willekeur om de geringste krenking
opgejaagd wachtend op iets groots
machteloos bang om vrienden in den vreemde
moe en te leeg om te bidden te danken te werken
murw en bereid om van alles afscheid te nemen?

Wie ben ik? De een of de ander?

Ben ik nu de een en morgen de ander?

Ben ik beiden tegelijk? Huichel ik voor de mensen
en ben ik in mijzelf een verachtelijk huilende zwakkeling?

Lijkt wat nog in mij is op een verslagen leger
wanordelijk vluchtend na de verloren slag?

Wie ben ik? Ik ben een speelbal van mijn eenzaam vragen.

Wie ik ook ben Gij kent mij, ik ben van U mijn God.

Zelf typeert hij zijn levenshouding zowel in vrijheid als in gevangenschap
als bestaande uit twee elementen:

Bidden en onder de mensen gerechtigheid doen.

Dat is wat hij ook in de gevangenis zoveel mogelijk in praktijk brengt
door het verzorgen van zieken en het schrijven van gebeden voor zijn
mede-gevangenen.

In oktober 1944 wordt hij overgeplaatst naar de kelder-gevangenis van
het Gestapo hoofdgebouw in Berlijn.

Daar kan hij geen brieven meer ontvangen en versturen.

Maar juist uit deze laatste maanden stamt het gedicht "Door goede
machten trouw en stil omgeven" dat hij schreef voor nieuwjaarsdag
1945.

Het gedicht staat als lied 511 in het Liedboek.

Het is zijn getuigenis dat wat er ook op je afkomt, het door het geloof in
God te dragen is.

Bonhoeffer pleitte voor een religieus christendom.

Daarmee bedoelde hij: wel een geloof in God, maar niet in een God
hierboven of hierbuiten, ofwel een geloof in een almachtige God die alle
problemen oplost en alles bestuurt en beheerst.

Preek Witte Donderdag 2020 Bonhoeffer

Al die beelden van God, zei hij, hebben we zelf gemaakt, het zijn onze projecties.

Daar moeten we afstand van nemen, van al onze denkbeelden, behoeften en verlangens die we op God geprojecteerd hebben.

Christelijk geloven heeft alles te maken met het evangelie dat ons uitdaagt om een weg te gaan.

Uit het evangelie klinkt de oproep tot navolging d.w.z. de oproep om het evangelie concreet gestalte te geven, aldus Dietrich Bonhoeffer.

Dit is ook wat we vanavond gelezen hebben in het verhaal van de laatste maaltijd van Jezus met zijn discipelen waarbij hij hen vooraf de voeten heeft gewassen.

¹⁴Als ik, jullie Heer en jullie meester, je voeten gewassen heb, moet je ook elkaars voeten wassen. ¹⁵Ik heb een voorbeeld gegeven; wat ik voor jullie heb gedaan, moeten jullie ook doen.

Een duidelijke oproep maar ook een heel lastige.

Navolging van Jezus, we zouden het waarschijnlijk allemaal wel willen, maar ook komen we altijd weer onszelf tegen.

Ook voor Dietrich Bonhoeffer zal het niet altijd even duidelijk geweest zijn wat die navolging nu precies voor hem inhield.

Net zo min als de consequenties.

Maar op sommige momenten en dat zien we in zijn leven en dat zagen we in het leven van Jezus, op sommige momenten kun je gewoon niet anders.

Als we ervoor kiezen om de mens te worden die we willen zijn, dan moeten we wel.

Amen